

ШУЛЬГА М. Г., к.ю.н., доцент,
Національний університет
«Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого»

КОДИФІКАЦІЯ МИТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА: ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Стаття присвячена проблемам кодифікації митного права, комплексному огляду нового Митного кодексу України.

Ключові слова: *систематизація, кодифікація, тематична кодифікація, митна справа, митне право.*

Стаття посвящена проблемам кодифікації таможенного права, комплексному огляду нового Таможенного кодекса Украины.

Ключевые слова: *систематизация, кодификация, тематическая кодификация таможенное дело, таможенные право.*

Article devoted to the codification of customs law, a comprehensive overview is of the new Customs Code.

Keywords: *Systematization, codification, codification thematic, customs, customs law.*

Постановка проблеми. З 1 червня 2012 року набув чинності новий Митний кодекс України (далі МКУ) – третій за часів незалежності [1]. Цей новий фундаментальний правовий акт, що увібрав у себе як попередній позитивний, так і сучасний досвід правового регулювання митної справи, являє собою разом з Конституцією України (далі – КУ) основу митного законодавства. Кожен кодекс охоплював певний період правового регулювання комплексу відносин, що включається зазвичай в поняття «митна справа», та вводив їх в якісь загальні правові рамки. В результаті митне законодавство України стало набувати рис цілісності і системності. Якісно новому правовому регулюванню піддавалися деякі митні феномени й інститути, принциповою новизною відрізнялися окремі положення, істотно

розширювалася нормативна база в сфері охорони прав та інтересів господарюючих суб'єктів і громадян, у тому числі і в галузі охорони прав інтелектуальної власності. Відбулися істотні зміни в регламентації митних режимів, оформлення, визначення митної вартості. В цілому може йти мова про посилення ролі адміністративно-процесуальних норм – було знято багато обмежень на оскарження неправомірних дій митних органів та їх посадових осіб. Це тільки деякі суттєві новели, які сприяли формуванню митного законодавства.

Підкреслюючи певні досягнення і аналізуючи накопичений досвід, є можливість досліджувати якісні зміни митного законодавства, обумовлені становленням ринкових відносин. Новий МКУ, як основний правовий акт у галузі митної справи, є черговим важливим етапом у розвитку митного законодавства України.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Питання систематизації нормативно-правових актів взагалі та кодифікації зокрема розглядали в науці теорії держави і права такі вчені як С. О. Алексєєв, О. В. Зайчук, М. В. Кравчук, Н. М. Онищенко, О. Ф. Скакун, П. М. Рабінович, Ю. О. Тихомиров та ін. Теоретичні питання митного права й митного законодавства досліджували І. П. Голосніченко, Є. В. Додін, Ю. М. Дьомін, С. В. Ківалов, Б. А. Кормич, В. Я. Настюк, Д. В. Приймаченко та деякі інші українські вчені-юристи.

Взагалі поняття, сутність та види кодифікації в теоретичному аспектах в юридичній науці вивчені досить ґрунтовно. В юридичній науці і практиці під кодифікацією, як правило, розуміють діяльність, спрямовану на переробку чинного законодавства шляхом підготовки та прийняття нового, узагальнюючого юридично цілісного та внутрішньо узгодженого кодифікованого акта. В ньому на підставі єдиних принципів досягається правове регулювання відносно однорідних і достатньо стабільних суспільних відносин. О. В. Зайчук та Н. М. Онищенко зазначають, що саме кодифікація

сприяє посиленню стабільності законодавства, створенню чіткої системи нормативних актів, забезпечує оптимальну скоординованість чинних норм, створення в законодавстві укрупнених нормативних блоків. Вона дозволяє вирішити два взаємопов'язаних завдання – вдосконалити і зміст, і форму законодавства [2, с. 414]. Сутність кодифікації, як зауважує С. В. Місевич, передбачає докорінну, зовнішню та внутрішню переробку діючої системи норм, що проводиться уповноваженими органами з метою підготовки і прийняття кодифікаційних актів [3, с. 8]. Загалом, в Україні питання кодифікації розглядалися на монографічному рівні з різних підходів: так, Є. В. Погорелов займався проблемами кодифікації, розглядаючи останню з точки зору кодифікаційної діяльності [4], О. Я. Рогач досліджував кодифікацію через призму кодифікаційних актів в системі законодавства України [5], Є. А. Гетьман досліджував поняття, особливості та види кодифікації законодавства України [6].

Вагомий вклад вчених-теоретиків дозволяє здійснити кодифікацію в інших сферах, у тому числі в митній. Разом із тим, існує багато невирішених питань з приводу кодифікації митного законодавства, які потребують окремого розгляду.

Прийняття кодифікованого акту за загальним підходом є результатом кодифікації нормативно-правових актів, закріпленням існуючих норм, певним виразом бажання законодавця сформулювати новий елемент ієрархічної структури законодавства. У випадку митного законодавства, на думку С. В. Ківалова та Б. А. Кормич, прийняття кодифікованого акту, навпаки, стало основою подальшого формування цієї галузі, свого роду декларацією про намір розширити правове поле. Подібне волевиявлення державного законодавчого органу спрямоване на зміну існуючих та створення цілої групи нових правових відносин, можна розглядати як ще один доказ суттєвої зацікавленості держави у особі її вищих органів державної влади в розвитку митної сфери [7].

Мета та завдання дослідження. Мета статті полягає в аналізі правового регулювання митної справи, визначенні рівня митного законодавства й визначення контурів його подальшого вдосконалення. Відповідно до означеної мети вирішуються завдання щодо з'ясування загальної характеристики українського митного законодавства та стану його кодифікації відповідно до основних інститутів митного права.

Основний матеріал. Перш ніж дати характеристику загального стану митного законодавства і розглянути правові новели, які були внесені до нього новим МКУ, слід зазначити, що прийняття та реалізація кожного кодексу стало можливим внаслідок політичних та економічних перетворень, що відбулися у всіх сферах суспільно-політичного та економічного життя. У тому числі й в митній справі. Слід також додати, що сучасна митна справа розвивається у напрямі гармонізації та уніфікації з прийнятими у світі нормами і практикою. Природньо, що цей важливий і в той же час специфічний аспект безумовно враховувався при черговій кодифікації митного законодавства.

Відповідно до ст. 1 МКУ законодавство з питань митної справи складається з КУ, МКУ, інших законів України, що регулюють питання державної митної справи (ст. 7 МКУ), з міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також з нормативно-правових актів, виданих на основі та на виконання МКУ та інших законодавчих актів.

У митній справі застосовуються акти законодавства чинні на день прийняття митної декларації митним органом України (ст. 3 МКУ). Якщо законодавством передбачена можливість виконання митних формальностей без подання митної декларації, застосовується законодавство чинне на день виконання таких формальностей.

Відзначимо, що виходячи з положень статті 1 МКУ, в митне законодавство включаються закони та інші правові акти, що регулюють не

лише митну справу, але й інші сфери суспільного життя. Наприклад, переміщення культурних цінностей [8]; інноваційну діяльність технологічних парків [9]; здійснення гуманітарної допомоги [10]; статус наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів [11] та ін.

Є й суто митні закони. В першу чергу це Закон України «Про Єдиний митний тариф» від 5 лютого 1992 р. [12]. Перший МКУ, прийнятий 12 грудня 1991 р., та Закон України «Про Єдиний митний тариф» разом склали принципову основу нового українського митного законодавства. Ці ключові закони зіграли величезну роль в становленні стабільних митних інститутів, і хоча вони відрізняються один від одного за ступенем охоплення кола суспільних відносин і за юридичними властивостями, разом вони в широкому сенсі утворювали єдине ціле, складаючи правий фундамент сучасної митної справи України. Закон України «Про Єдиний митний тариф» втратив чинність з дня набрання чинності МКУ 2012 р. [1, Розділ XXI. Прикінцеві та перехідні положення]. Втратили чинність, за таких самих обставин, Декрети Кабінету Міністрів «Про Єдиний митний тариф України» від 11 січня 1993 р. № 4-93 [13] та «Про лібералізацію зовнішньоекономічної діяльності» [14]. Основні положення цих нормативних правових актів знайшли відображення в новому МКУ. Так, в розділі IX «Митні платежі» мова йде про правила оподаткування товарів, що переміщуються через митний кордон України, визначено: види мита та особливі види мита, види ставок мита, які застосовуються в Україні, податків; об'єкти оподаткування; дату виникнення податкових зобов'язань; тарифні пільги (тарифні преференції); оподаткування митом товарів (звільнення від оподаткування) при переміщенні товарів через митний кордон залежно від обраного режиму та ін.

Втратив чинність Закон України «Про порядок ввезення (пересилання) в Україну, митного оформлення й оподаткування особистих речей, товарів та транспортних засобів, що ввозяться (пересилаються) громадянами на митну

територію України» [15]. Положеннями розділу XII «Особливості пропуску та оподаткування товарів, що переміщуються (пересилаються) через митний кордон України громадянами» врегульовано умови переміщення товарів громадянами для особистих, сімейних та інших потреб, непов'язаних зі здійсненням підприємницької діяльності. Визначено: умови ввезення та вивезення товарів (декларування, оформлення, сплата мита); особливості тимчасового ввезення/вивезення; особливості переміщення транспортних засобів, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, харчових продуктів, тварин; умови пересилання громадянами товарів у міжнародних поштових та експрес-відправленнях; умови обрання двоканальної системи митного контролю.

Усе вище сказане являє собою саму загальну характеристику значущості нового МКУ в системі правового регулювання сукупності відносин у сфері митної справи.

Наразі розглянемо деякі деталі проблеми. Перш за все, можна суто умовно говорити про такий звичний в інших галузях права поділ кодексу на дві основні частини – загальну й особливу. Віднести тільки розділ I «Загальні положення» до загальної частини не уявляється можливим. Вочевидь, що загальна частина повинна бути своєрідною концепцією всієї митної справи. В новому кодексі до загальних положень увійшли: глава 1 «Основи державної митної справи»; глава 2 «Уповноважений економічний оператор»; глава 3 «Інформування, консультування та попередні рішення з питань державної митної справи»; глава 4 «Оскарження рішень, дій та бездіяльності митних органів, організацій, їх посадових осіб та інших працівників за них»; глава 5 «Інформаційні технології та інформаційні ресурси у державній митній справі». Ми тут не бачимо положень і норм, що визначають зміст митного контролю та особливості правового регулювання митних режимів, основоположні принципи митних платежів, розкриття загальних питань відповідальності за порушення митних правил та ряд інших.

Разом з тим, до загальних положень увійшло визначення статусу уповноваженого економічного оператора. Від подання заяви та видачі сертифіката уповноваженого економічного оператора до зупинення дії сертифіката або його анулювання. Не є метою цієї статті розглядати спеціальні спрощення, що надаються уповноваженому економічному оператору (зменшений обсяг відомостей, що надаються митному органу при транскордонному переміщенні товарів; зняття митного забезпечення без дозволу митниці; звільнення у деяких випадках від надання гарантії при здійсненні внутрішнього митного транзиту товарів та ін.). Не тільки знаходження цієї глави у Загальних положеннях МКУ викликає подив, є питання і до змісту.

Безумовно, одним з концептуальних питань є визначення цілей, принципів, функцій, напрямів, засобів і механізмів діяльності держави, спрямованих на забезпечення національних митних інтересів та безпеки держави, регулювання зовнішньої торгівлі та захист внутрішнього ринку, розвиток національної економіки та її інтеграцію до світової економіки, наповнення державного бюджету. Це і є зміст державної політики у сфері державної митної справи (ст. 5 МКУ). Але є питання. Чому, наприклад, потрібно було спеціально вказувати, що митна справа є державною? Хіба є недержавна митна справа? Де взаємозв'язок митної політики з внутрішньою і зовнішньою політикою України? Адже митна політика є їх складовою частиною. Взаємозв'язок тут очевидний та обґрунтований. Митна політика слугує забезпеченню та реалізації зовнішньоекономічних інтересів України, сприяє інтеграції національної економіки у світове господарство. Як складова частина внутрішньої політики, митна політика покликана стимулювати розвиток вітчизняної економіки, у разі необхідності повинна захищати цю економіку від зовнішнього негативного впливу.

МКУ 2012 р. (ст. 5) визначив, що державна політика у сфері державної митної справи реалізується через механізми тарифного та нетарифного

регулювання зовнішньоекономічної діяльності; участь у митних союзах, зонах вільної торгівлі та міжнародних договорах (конвенціях) з митних питань; становлення порядку переміщення товарів через митний кордон та здійснення їх митного контролю; законодавство України з питань державної митної справи. За попереднім МКУ, митна політика, як система принципів та напрямів діяльності держави у сфері забезпечення своїх економічних інтересів та безпеки, реалізувалась за допомогою митно-тарифних та нетарифних заходів регулювання зовнішньої торгівлі [16, ст. 2]. Можна відзначити, що зараз ми маємо, хоча і більш повне, але не вичерпне позначення митної політики. Тільки в контексті з іншими статтями митного кодексу можна в якійсь мірі виявити співвідношення державної та митної політики. Це не тільки питання теорії. Цілі і завдання, сформульовані митною політикою, визначають в цілому характер і специфіку митного законодавства. І це тільки загальний погляд на проблему. Існують й інші, досить істотні деталі такого співвідношення, яке робить значний вплив на розвиток і формування митного законодавства, особливо на його кодифікацію. І тут треба враховувати структурний склад митної справи, її частини та елементи, які мають відносно стабільний характер, не схильні до коливань політичної кон'юнктури, хоча і зазнають від них впливу. Це інститути митного контролю, митного оформлення, митної статистики. Адже є й інша, досить рухома частина митної справи. Це в цілому митно-тарифне регулювання, правила переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон, нетарифне регулювання. Саме на цю частину найбільш часто виявляється вплив політичних, економічних, природних, криміногенних факторів. Всі ці складові повинні прийматися до уваги при кодифікації.

До базових понять і категорій, що мають основоположний характер для всієї сукупності митно-правових інститутів, відносяться також поняття «митна територія» і «митний кордон» України. Тут спостерігається

спадкоємність. У новому МКУ дещо уточнено статус території вільних митних зон.

Принциповий характер мають правові положення і норми щодо організації митної справи. Саме принцип єдності митних органів повинен був знайти відображення в Загальних положеннях. Нажаль цього не сталося. В новому МКУ, в Загальних положеннях визначено тільки те, що статус митної служби України та основні питання організації її діяльності визначаються МКУ та іншими законами України (Ст. 7). Митні органи згадуються в Загальних положеннях щодо питань додержання вимог конфіденційності інформації (Ст. 11); діяльності уповноваженого економічного оператора (Гл. 2); інформування, консультування та прийняття попередніх рішень з питань митної справи (Гл. 3); оскарження рішень, дій або бездіяльності митних органів (Гл. 4) та застосування інформаційних технологій та інформаційних ресурсів (Гл. 5).

Правові положення й норми щодо організації діяльності митних органів знаходимо в розділі XX «Митна служба України». Призначення митної служби та її завдання визначено в ст. 544 МКУ. Новий МКУ визначив систему митних органів, до якої входять: центральний орган виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері державної митної справи; спеціалізовані митні органи; митниці та митні пости.

Усі ці митні органи повинні знаходитися в ієрархічній підпорядкованості. За текстом Митного кодекса це далеко не завжди простежується. Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері державної митної справи, якому підпорядковані митниці, митні пости, спеціалізовані митні органи та митні організації, спеціалізовані навчальні заклади та науково-дослідна установа митної служби не отримав своєї назви. В попередньому кодексі його було визначено як спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади в галузі митної справи [16, Ст. 13]. Відповідно до першого МКУ

систему органів управління митною справою очолював Державний митний комітет України [17].

Таким чином з моменту прийняття другого МКУ законодавець не дає конкретної назви органу, яке очолює систему митних органів. Цей орган є юридичною особою, має самостійний баланс. Його створення, реорганізація та ліквідація здійснюється Президентом України, його керівник та заступники керівника призначаються на посади та звільняються з посад Президентом України в порядку, встановленому Конституцією та законами України. Діє він на підставі положення, яке затверджується Президентом України.

Наступною ланкою системи митних органів є митниця. В зоні своєї діяльності митниця забезпечую виконання завдань, покладених на митну службу України, є юридичною особою, має самостійний баланс, діє на підставі положення, яке затверджується наказом центрального органу виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері державної митної справи, та підпорядковується цьому органу. Цей орган призначає на посаду та звільняє з посади керівника митниці. Митниця здійснює свою діяльність на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, а окремі митниці можуть здійснювати свою діяльність на територіях двох чи більше адміністративно-територіальних одиниць або на всій території України. Тобто законодавець залишає великий простір щодо зони діяльності митниці (на зразок Енергетичної митниці).

В міру необхідності в населених пунктах, на залізничних станціях, в аеропортах, морських і річкових портах та інших об'єктах, розташованих у зоні діяльності митниці створюються її відокремлені структурні підрозділи – митні пости. Створюється, ліквідується та реорганізується митний пост центральним органом виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері державної митної справи, за поданням керівника митниці. Положення про митний пост затверджує керівник відповідної митниці.

Постає питання – який статус має ця ланка системи митних органів? Чи може бути структурний підрозділ відокремленим? Відповіді у новому кодексі немає.

Так само немає відповіді щодо спеціалізованих митних органів та митних організацій. Новий кодекс передбачає можливість створення відповідних спеціалізованих митних органів для виконання окремих завдань, а також сукупності декількох завдань, покладених на митну службу України (ст. 548). Вони можуть виконувати свої функції на всій території України. Їх створення передбачено також у місцях розташування митниць, митних постів у вигляді відокремлених підрозділів та окремих робочих місць. Вони є юридичними особами, мають самостійний баланс, діють на підставі положень, які затверджуються наказами центрального органу виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері державної митної справи. Цей же орган створює, ліквідує, організує спеціалізовані митні органи та митні організації, призначає на посади та звільняє з посад керівників. Виходячи з того, що спеціалізовані митні органи створюються для виконання основних завдань митної служби України (визначені у ст. 544 МКУ), такі органи можливо створювати за будь-яким напрямом діяльності визначеним в МКУ. Більше ніякої конкретики.

Так само в новому МКУ визначено мету створення митних організацій – для забезпечення діяльності митних органів. Вони теж є юридичними особами, мають самостійний баланс, діють на підставі положень або статутів, та як визначив МКУ – «які затверджуються в порядку, визначеному законодавством» (Ст. 549). Так само в порядку визначеному законодавством митні організації створюються, реорганізуються та ліквідуються. Але це ж питання МКУ. Саме в МКУ повинні бути відповідні норми щодо створення всієї системи митних органів.

Щодо останньої ланки системи митних органів – спеціалізованих навчальних закладів та науково-дослідної установи митної служби України –

зауважимо наступне. Ці установи створюються з метою підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців з їх державної митної справи та проведення наукових досліджень у сфері забезпечення митних інтересів (Ст. 550).

В наступних главах XX розділу нового МКУ розглядаються питання атрибутики митної служби; майна, фінансування та матеріально-технічного забезпечення; взаємовідносин митних органів з іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, суб'єктами підприємницької діяльності; міжнародне співробітництво з питань державної митної справи; проходження служби в митних органах та організаціях; професійна освіта; застосування фізичної сили, спеціальних засобів, зброї посадовими особами митної служби та соціальний захист працівників митної служби.

За змістом цього розділу можна зробити висновок – його місце в загальних положеннях. В особливості це стосується глави 74 «Структура та організація діяльності митної служби України». Принципового характеру правові положення і норми щодо організації митної справи повинні мати високу ступінь опрацьованості. Слід мати на увазі, що всі митні органи, в залежності від місця і становища, яке кожен з них займає в системі митних органів, знаходяться в ієрархічній підпорядкованості, сприяють формуванню і проведенню в життя митного законодавства, приймають участь у розробці митної політики та її здійсненні, забезпечують дотримання законодавства.

До характеристики Загальних положень нового МКУ необхідно додати ще й наступне: державна митна справа здійснюється на основі принципів виключної юрисдикції України на її митній території; виключних повноважень митних органів України щодо здійснення державної митної справи; законності та презумпції невинуватості; єдиного порядку перевезення товарів, транспортних засобів через митний кордон; гласності та прозорості; визнання рівності та правомірності інтересів усіх суб'єктів господарювання незалежно від форми власності та ін. (Ст. 8). Підтвердження

цих принципів можна знайти в кожному розділі нового МКУ. Принцип законності знаходить відображення в розділі XVII «Порушення митних правил та відповідальність за них» та в розділі XIX «Провадження у справах про порушення митних правил». Рядом з принципом законності знаходимо принцип гуманності – вчинення деяких порушень митних правил внаслідок аварії, дії обставин непереборної сили або протиправних дій третіх осіб, що підтверджується відповідними документами, а також допущення у митній декларації помилок, які не призвели до неправомірного звільнення від сплати митних платежів або зменшення їх розміру, до незабезпечення дотримання заходів тарифного та/або нетарифного регулювання, якщо такі помилки не допускаються систематично, не тягне за собою адміністративної відповідальності (Ст. 460).

На завершення огляду Загальної частин нового МКУ виокремимо також наявність статті 4 «Визначення основних термінів і понять». До них віднесено 63 терміни, які на думку законодавця мають важливе значення для митного законодавства. Зрозуміло, перераховані поняття, включені до цієї статті, далеко не вичерпують використовувані в митній справі терміни. Не з усіма визначеннями можна погодитись. Так, наприклад, до товарів віднесено валютні цінності (як и в попередньому кодексі). Пояснення цьому знайти важко.

Висновки. Новий варіант кодифікації у царині митної справи безумовно може викликати заперечення. Особливо в регламентації загальних положень. Разом з тим глобальна, загальна кодифікація митного права є нездійсненим завданням. МКУ, який містить основну масу норм, що регулюють відносини у галузі митної справи, не може охопити надзвичайно різноманітний і широкий спектр відносин, регульованих митним правом. Але загальні положення (на основі наявного досвіду) повинні мати якісне відображення. Вочевидь прийшла пора здійснення тематичної кодифікації – за окремими правовими інститутами і сферами.

Список використаної літератури:

1. Митний кодекс України : Закон України від 13.03.2012 р. № 4495 – Офіційний вісник України. – 2012. – № 32. – Ст. 1175.
2. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник / за ред. О. В. Зайчука та Н. М. Онищенко. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 688 с.
3. Місевич С. В. Особливості систематизації норм канонічного права / С. В. Місевич // Науковий вісник Чернівецького ун-ту. – 2000. – Вип. 91 : Правознавство. – С. 5-9.
4. Погорелов Є. В. Кодифікаційна діяльність в правовій системі України (загальнотеоретичний аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. / Є. В. Погорелов. – Харків, 2000. – 18 с.
5. Рогач О. Я. Кодифікаційні акти в системі законодавства України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. / О. Я. Рогач. – К., 2003. – 18 с.
6. Гетьман Є. А. Кодифікація законодавства України: поняття, особливості, види: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. / Є. А. Гетьман. – Х., 2010. – 20 с.
7. Ківалов С. В., Кормич Б. А. Митне право: система та динаміка розвитку / С. В. Ківалов, Б. А. Кормич // Митна справа. – 2002. – № 1. – С. 3-7.
8. Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей : Закон України від 21.09.1999 р. № 1068 // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 48. – Ст. 405.
9. Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків : Закон України від 16.07.1999 р. № 991 // Відомості Верховної Ради України – 1999. – № 40. – Ст. 363.
10. Про гуманітарну допомогу : Закон України від 22.10.1999 р. № 1192 // Відомості Верховної Ради України – 1999. – № 51. – Ст. 451.

11. Про наркотичні засоби, психотропні речовини и прекурсори : Закон України від 15.02.1995 р. № 60/95-ВР // Відомості Верховної Ради України – 1995. – № 10. – Ст. 60.

12. Про Єдиний митний тариф : Закон України від 05.02.1992 р. № 2097-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 19. – Ст. 259.

13. Про Єдиний митний тариф України : Декрет Кабінету Міністрів України від 11.01.1993 р. № 4-93 // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 12. – Ст. 107.

14. Про лібералізацію зовнішньоекономічної діяльності : Декрет Кабінету Міністрів України від 20.05.1993 р. № 54-93 // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 28. – Ст. 301.

15. Про порядок ввезення (пересилання) в Україну, митного оформлення й оподаткування особистих речей, товарів та транспортних засобів, що ввозяться (пересилаються) громадянами на митну територію України : Закон від 13.09.2001 № 2681-ІІІ // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 1. – Ст. 2.

16. Митний кодекс України : Закон України від 11.07.2002 р. № 92 // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 38-39. – Ст. 288.

17. Митний кодекс України : Закон України від 12.12.1991 р. № 1970 // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 16. – Ст. 203.

Стаття надійшла до редакції 10.09.2012